

ЈА НОСИМ ВАС, ВИ НОСИТЕ МЕНЕ Обућа из Етнолошке збирке Музеја Војводине

Апстракт: Богата колекција обуће у Етнолошкој збирци Музеја Војводине (укључујући и поједине предмете из других збирки у Музеју) пружа основу за причу о различитим културним утицајима у прошлости, естетици, моди, начинима производње, идентитетским и комуникацијским аспектима различитих врста обуће. Примерци традиционалне и модне обуће могу да се посматрају у контексту културних значења и на тај начин да се анализира њихова израда (занатске радионице и алат) и коришћење као дела народне ношње, униформе и свакодневне или свечане одеће. Обућа представља саставни део ношње, те иако њени облици, развој и промене могу да се прате и независно од осталих одевних елемената, неопходно је њено посматрање у ширем употребном контексту.

Кључне речи: обућа, обичаји, идентитет, занати, трговина, ципеле.

Увод

Збирка обуће Музеја Војводине представља сведочанство чијим тумачењем можемо сазнати много о свакодневном животу у прошлости и културним значењима материјалног света којим смо окружени. Посматрање одређене групе предмета у одређеном временском периоду у прошлости, на релативно ограниченој територији, омогућило нам је да откријемо приче о културном наслеђу, разноликости и динамици. Предмети материјалне културе израђени су ради обављања неке функције, а истовремено су били и симболи припадања одређеној заједници или групи (етничкој, професионалној, старосној итд.), као и тежње да се то припадање визуелно представи. Такође, културни контакти су доводили до промена и усвајања нових трендова, опет у оквирима јасно одређених – занатских норми, чије је прихватање по правилу било праћено формирањем друштвених реакција на новине и тумачењима кроз призму постојећих вредности.

Овде представљамо колекцију обуће која се налази у Етнолошкој збирци Музеја Војводине и приказујемо основне врсте обуће које су ношене у Војводини, првенствено на селу. Предмети из ове збирке потичу углавном са краја XIX и из XX века. Међу њима има примерака архаичних форми обуће, које припадају европском и азијском културном наслеђу, али и оних који упућују на то да су страни утицаји константно пристизали са Истока и Запада и огледали се у усвајању нових врста обуће и начина њихове израде и украшавања. Обућа је посматрана кроз историјски развој појединих њених врста, њихову израду и употребу, као и комуникацијску улогу у култури.

¹ tatjana.bugarski@muzejvojvodine.org.rs

Аутор је виши кустос етнолог у Музеју Војводине, водитељ *Збирке за друштвени живот и духовну културу*. Бави се етнографијом и културним наслеђем. – Напомена ур.

Највећи део колекције представљају различити производи домаће радиности и локалних занатских радионица. Сматрали смо да специфичности ове колекције можемо најбоље представити уколико се усмеримо на обућу која није индустријски произведена. Овакав приступ није изабран само због интересовања за далеку прошлост сачувану у музејским фондовима – већина представљених предмета настала је у периоду када је индустријски произведена обућа већ била увелико доступна. Ручно и занатски израђена обућа и данас, као и у ближој прошлости, има посебна значења за оне који је носе.

Поред обуће која је предмет овог текста, као карактеристични делови ношње, у Музеју су, као део изложбе, представљене и чарапе и обојци, као и начини њиховог ношења у прошлости. Будући да врста и облик обуће зависе од својстава терена и природних и климатских услова, представљени су специјални типови обуће посебне намене – за кретање по леду и за заштиту ногу приликом сечења трске. Изложени су и предмети који су били повезани са употребом појединих врста обуће, као што су помагала за изување чизама – *слушкитије*. Посебан део изложбе посвећен је обућарским занатима и изради различитих врста обуће.

Обућа као део културе

Обућа пружа заштиту за ноге и стопала, али је истовремено и важан симбол идентитета – говори о полу, узрасту, статусу, етничкој припадности, занимању онога ко је носи.² Значења која се придају појединим врстама обуће су културно специфична, односно мењају се током времена.

У старом веку, обућа је била симбол виших друштвених слојева, док су робови и обични људи ишли боси. Владари и богати људи су и у каснијим периодима носили обућу од скупоцених материјала или специфичног облика. Некада су ове специфичности толико наглашаване да су морале да буду и законом уређиване, попут ограничавања дужине шиљастог врха обуће у неким европским државама у средњем веку.³

У зависности од времена када су ношене, разликује се зимска и летња одећа и обућа, а према ритму свакодневице и празника – свакодневна и свечана. У традиционалној култури Војводине, свечаној обући се посвећивала знатно већа пажња него свакидашњој, радној. Изглед обуће зависио је и од узраста. Најукрашенију и најскупу обућу носили су млади људи, а добијали су је пред свадбу.

Записе о обући као ознакама занимања налазимо у опису ношњи у јужном Срему средином ХХ века: „Ношња може понегде да буде знак и извесног занимања. Занатлије махом имају лакша одела. Све занатлије носе лети на босе ноге кожне папуче, а зими радничке ципеле. Земљорадници носе одела од 'цајга' и сомота, а лети врло често само плаве панталоне и кошуљу сиве боје. На ногама имају опанке или иду сасвим боси. Сточари на глави имају капе од јагњеће коже и носе велике беле кабанице које их штите од зиме и кише, а на ногама имају опанке или ципеле” (Јованчић, 1953, стр. 19).

² Текст о обући представља делимично измењену и прилагођену верзију рада Бугарски, Т. (2009). Обућа у Етнолошкој збирци Музеја Војводине. *Раг Музеја Војводине*, 51, 191-208.

³ У старом Риму патрицији су носили црвену обућу, а цареви пурпурну. Крајем 14. века у Европи знак престижа је била обућа са кљунастим продужетком; дужина овог врха била је прописана и зависила је од статуса и положаја онога који га носи (Mileusnić, 2006, str. 8-19).

Осим што је нераскидиво везана за особу која је носи, тако да практично постаје симбол њеног идентитета, обућа стоји у посебној вези и са тлом, земљом по којој се у тој обући хода. Оваква двојна веза поставља обућу у групу лимиалних објеката, предмета који се налазе у граничном подручју које је увек праћено разним веровањима. Будући да је обућа симбол путника, преласка са једног места на друго, са њом се посебно поступа у обичајима који означавају прелаз из једног статуса у други.

У многим религијским традицијама, обичај је да се при уласку на света места обућа скида у знак поштовања (зороастризам, будизам, ислам), чиме се наглашава одвојеност виших сфера од свакодневног и обичног, дисконтинуитет световног и религијског. Оваква веровања су у корену архаичних обичаја да се госту прво изује обућа и ритуално оперу ноге (Кулишић, Петровић, Пантелић, 1970). Слично томе, у бајкама се помоћу специјалне обуће улази у други свет.

Обућа се појављује као ритуални артефакт у свадбеним обичајима, којима се обележава најважнија промена статуса особе у традиционалном друштву. Раширен је обичај да младожења или неко из његове породице дарује невести одећу и обућу у којој ће се венчати, при чему се у неким крајевима обућа (ципеле или папуче) дарује приликом веридбе, а у другим на сам дан венчања. Ношењем ове обуће потврђује се невестин нови положај, припадност новој породици. Према обичајима који су забележени у Бачкој, девер је младој обувао ципеле за венчање, а у неким селима јој је у десну ципелу стављао метални новац који је симбол богатства, али, према народним веровањима, има и заштитну моћ. Тихомир Ђорђевић је сматрао да је улога нове обуће управо да заштити невесту спречавајући додир са тлом (Босић, 1992а, стр. 147). Слична веровања се огледају и у обичају да „кртани” чисте метлама пут непосредно испред младеца, да би почистили чини с пута (Босић, 1989–90, стр. 268). У вези са овим обичајима стоји и начин на који је у неким деловима Војводине млада улазила у кућу младожење након свадбе: свекрва је простирала бело платно од кола до кућног прага по ком је ходала невеста у овом симболичном чину уласка у нову породицу (Босић, 1992а, стр. 268).

Слика 1. „Кртани” чисте испред младе. Сусек, Срем, 1989.

Слика 2. Свекрва шири плагино по коме стицају младенци. Бегеч, Бачка, 1956. Фото: Мила Босић.

Као део свадбених обичаја, била је распрострањена игра са ципелом: за време вечере, неко је крао невести ципелу, а кум или девер су морали да је врате тако што су исплаћивали одређену суму новца за њу. У Бачу и Вајској су се овој игри прикључивали и „шустери” који су збијали шале доносећи и испробавајући разну стару обућу на младиној нози (Bosić, 1992б, str. 77).

Обућа, дакле, није означавала само лични идентитет, него и колективни – задружни; била је симбол примања у кућну заједницу. Маријан Стојковић је у везу са овим довео и обичај по којем господари слугама обезбеђују храну, одећу и обућу. Он је обичаје са обућом тумачио као „правне обичаје примања или прелаза у другу племенску задругу” (Stojković, 1936, str. 17–26). Изување обуће пре уласка у храм, као и у туђу кућу, тумачио је као обредни поступак чији је корен у веровању да је обућа странаца (особа које не припадају кућној заједници) „нечиста, ’profana’; izuva se gostima strancima, kada stupaju u tuđu kuću, i domaćima, kada dolaze izvani, iz stranoga svijeta, i mladoj nevjesti, kada stupa u kuću mladoženjinu, osobito u ložnicu, a to sve radi toga, jer su sve te osobe i obuća im po starinskoj vjerskoj predodžbi profani, tuđi, ’nečisti’, tabu, perhorescirani, jer su bili u dodiru s prahom tuđe i zato drugima hude zemlje; osobito im je naprašena obuća ’nečista’, tuđa, obredno nedopuštena, te je treba izuti, a tuđom prašinom naprašene noge umiti, jer i inače vrijedilo je obredno načelo: ili bosonog ili obredno obuven, u hramovskim postolima – to je stari kulitički zahtjev” (Stojković, 1936, str. 19).

Обућа је ритуални артефакт и у другим обичајима, такође у посебним приликама, односно прелазним периодима. Осим у свадбеном ритуалу, обућа се појављује као дар у обичајима размене поклона и у циклусу божићних празника. Чарапе су често дароване положајнику – дечаку или одраслом мушкарцу који први дође у кућу на божићно јутро (у неким крајевима и на Нову годину или Светог Игњата), желећи укућанима срећу и напредак у наступајућој години.

У народном веровању божићни празници представљају симбол почетка новог годишњег циклуса, те су обележени бројним обичајима којима се исказује жеља да почетак новог циклуса и читава година буду срећни и успешни. Један од таквих обичаја код Срба подразумевао је да чобани за Бадње вече пред спавање завезују своју обућу, да им преко лета стока буде на окупу (Кулишић, Петровић, Пантелић, 1970). У Војводини се, прво код католика, а касније и код осталих, раширио обичај који се још увек негује: деца остављају ципеле или чизмице у прозор уочи Светог Николе, да би им он оставио поклоне.⁴

Врсте обуће

Обућа је саставни део ношње, чија је улога да заштити стопало. Облик појединих врста обуће, материјал од ког је она израђивана, као и начин ношења тесно су повезани са карактеристикама природног окружења. У зависности од начина на који су спојени делови и од тога дали покрива само стопало или и горњи део стопала и прсте, дали допире до чланка или покрива и листове, разликује се пет основних облика у које може да се сврста обућа која је ношена широм света током историје.⁵ Сандале имају чврст ђон који је причвршћен каишићима за ногу. Настале су у областима топле и суве климе. Прављене су од разних материјала: коже, плетене траве, дрвета, па чак и метала. Сачувани су подаци о оваквој обући из старих цивилизација. Опанци и мокасине се састоје од једног комада коже, који је одоле обавијао стопало и који је прикупљен и причвршћен на његовом горњем делу. Оваква обућа је ношена на просторима северне Европе и северне Америке, а сачувала се у народној ношњи европских народа од Балкана до Балтичког мора. Ципеле представљају синтезу претходна два облика, јер се састоје од чврстог ђона и дела који покрива горњи део стопала. Чизме су у основи сличне ципелама, али су дубље, покривајући и део ноге изнад чланка. Сматра се да воде порекло из Азије, где су настале због хладне климе и у ситуацијама када је била потребна додатна заштита за ногу. Нарочито су их користили номадски народи, јер су штитиле ногу при јахању. Кломпе су посебна врста обуће, прављена од дрвета. Познато је да су ношене у Старом Риму, а сматра се да су преузете од Гала, који су носили обућу са дрвеним ђоновима. Биле су нарочито распрострањене на северу Европе. Ношене су и као горња обућа, која је штитила финију обућу од блата и влаге.

Описи обуће и начина обувања у Војводини у XIX и почетком XX века могу се наћи у описима ношњи. Људи су тада често ишли боси, или су носили једноставну обућу од доступних и јефтених материјала: нештављене коже, вуне, дрвета. Обућа је традиционално прављена у оквиру домаће радиности, за потребе чланова породице. Послови у вези са обућом били су подељени у складу са постојећом структуром породице. На пример, мушкарци су правили опанке за чланове породице, док су жене и девојке водиле рачуна о одржавању опанака. Свако вече су скидале блато са њих, мазале их сланином и брисале старим обојцима (Јованчић, 1953, стр. 22).

⁴ У руским веровањима, обичајима и народној књижевности, култ Светог Николе је веома јак, па се овај светитељ, између осталог, појављује као заштитник путника, брака, пољопривредних радова и летине. Слично томе, код суседног народа Сето, православног становништва угро-финског порекла који живи на граници Русије и Естоније, до 40-их година XX века сачуван је обичај да се икони Светог Николе, у цркви посвећеној овом свецу, приносе чизме да би их он ноћу препознао приликом обиласка атара, јавио се власнику и благословио његово имање (<https://ethnomuseum.ru/vystavki-i-sobytiya/kalendar-tradicionnyh-prazdnikov/may/egorev-den-yurev-den-egorij-veshniy1/>, приступљено: 22. 5. 2020).

⁵ Подела преузета из: Valerie Steele (ed.) *Encyclopedia of Clothing and Fashion*, s. v. Shoes.

Економске, друштвене и друге промене које су се дешавале на овим просторима у XVIII и XIX веку остављале су велики траг на материјалну културу Војводине, тако и на обућу. Развојем заната и трговине, људима у градовима, а потом и на селу, постајала је све доступнија занатски произведена роба, што је утицало на брзе промене у народној ношњи, па и на обући. Занатски произведена обућа, будући да је купљена за новац, постајала је симбол економске моћи и статуса, а ношена је у посебним приликама, као свечана обућа. Ношња се није мењала равномерно: неки елементи усвајани су раније, а неки касније. Промене су увек изазивале различите друштвене реакције.

Културни утицаји су, захваљујући развоју заната и трговине, пристизали из различитих праваца. До средине XVIII века најзначајнији су били турски утицаји. Они су опстали и у време Хабзбуршке монархије, захваљујући развијеној трговини. Турски утицаји су се очували не само у виду назива и врсте обуће него и у оквиру одређених обућарских заната. О пореклу тих заната сведоче многи називи за алате и поступке у изради обуће (мушта, дикеш, хириш, ђон).

У XVIII веку, кожа и предмети направљени од коже спадали су у „турску” робу коју су на просторе данашње Војводине, тадашње Угарске, односно Хабзбуршке монархије, увозили балкански трговци, турски поданици (Гавриловић, 1996, стр. 1). То су углавном били Цинцари, Грци, муслимани, Срби, Јермени и Јевреји. У оквирима Хабзбуршке монархије том робом су даље трговали претежно Срби и Цинцари.

Историјски извори сведоче о увозу појединих врста обуће са територије Османског царства. Према записима са царинарнице Радојевац, у јулу 1724. у Угарску су увожени опанци (*Opanken*), чизме (*Zischme*), папуче (*Paputschen*), као и роба која је забележена као *Bundtschuch*, за коју претпостављамо да представља врсту опанака (*Bundschuh*) (Гавриловић, 1996, стр. 469, 495).

Са друге стране, на ове просторе су стизали европски, пре свега немачки утицаји, такође трговином, а касније и преко обућарско-шустерског заната. Увоз луксузнијих ципела са Запада није погодовао локалним мајсторима који су производили обућу. С обзиром на то да су их продавали трговци, ципелари су се бунили: „Године 1770. дозволила је државна власт трговцима да продају ципеле за одличније женске; обућари су се међутим, тужили да трговци испод руке продају и сасвим обичне ципеле, какве и они шију, па је 1774. дошло до нових погодаба” (Гавриловић, 1996, стр. 319). Одговор трговаца био је да, „кад они не би из горњих крајева Угарске или Аустрије доносили свилене ципелице или кожне á la mode, овдашњи ципелари не би имали ни појма о модерним ципелама, па их не би могли ни израђивати” (Гавриловић, 1996, стр. 320). Ови утицаји се на војвођанском селу нису јављали у значајнијој мери до краја XIX века, али су тада нагло превагнули, првенствено у свечаној ношњи.

Занатлије које су израђивале обућу у XX веку добиле су велику конкуренцију у индустријској производњи, првенствено у фабрици *Баџа* из Борова. Поред модне обуће, ова фабрика је производила и обућу за становништво навикнуто на традицијске облике, као што су гумени опанци и црне вунене зепе. Обућа израђена код локалних обућара, „по мери” током друге половине XX века полако је изобичајена.

Колекција обуће у Етнолошкој збирци Музеја Војводине

Колекција обуће у Музеју Војводине припада Етнолошкој збирци народних ношњи. Чине је првенствено предмети који потичу са територије Војводине, али и из других крајева, углавном места порекла досељеника на ове просторе. Највише предмета који припадају овој колекцији израђено је у периоду од краја XIX до средине XX века.

Свакодневна одећа и обућа је често мање заступљена у музејским збиркама од свечане. С обзиром на то да је свакодневна обућа ношена док се не похаба, људи је нису сматрали репрезентативним комадима, те је нису чували. Због тога су примерци свакодневне, радне обуће у Етнолошкој збирци углавном млађи од свечане.

У колекцији је заступљена обућа коју су носили припадници различитих етничких група у Војводини. На неким врстама обуће биле су видљиве ознаке етничке припадности (нпр. на зепима). Поједини народи нису у исто време прихватили нове врсте и облике и напуштали старе, те су и у томе постојале разлике.

Неколико пари опанака и зепца направљено је као део националног костима, за потребе удружења која се баве неговањем фолклорног наслеђа, што представља једну варијанту употребе обуће у овом контексту. Према другој варијанти, уз комаде одеће који су осмишљени као делови националног костима носили су се савремени модни додаци – фризура, обућа, накит (Поповић, 2007, стр. 326).

Ципеле

Ципеле представљају врсту обуће која је била заступљена у различитим културама, у којима су развијани разни облици и технике њихове израде. Израђивале су их занатлије – обућари, поштујући традиције и правила свог заната, али са тежњама да се усвајају нови трендови и прилагођава укусима локалних муштерија. У областима под турским утицајем, занатлије – „кондурџије” израђивале су их шивењем. Ципеларски или шустерски занат у Војводину су донели Немци, који су примењивали европски начин спајања делова кожне обуће – ковање дрвеним ексерчићима. Већину ципела из наше збирке израдили су локални обућари по поруџбини.

Дубоке ципеле су носили граничари (пешаци) још средином XVIII века као део униформе, када су почели да их носе уместо опанака. Током XVIII и XIX века, ципеле су постепено улазиле у широку употребу као део мушке грађанске ношње, а све чешће су их носиле и жене. Поред тога што су их правили локални мајстори, ципеле су и увожене, против чега су се обућари бунили. Из докумената везаних за ове спорове сазнајемо и то да су ципеле које су трговци продавали биле „од зелене и жуте коже украшене ружицама од свиле и разноврсним тракама”, да су новосадски ципелари производили *Glatte Schuh* – „ординарне ципеле од глат-коже”, као и да муштерије „наруче код ципелара и месецима морају да чекају” (Поповић, 2007, стр. 320). Током XIX века популарност чизама као свечане мушке обуће полако је уступала предност ципелама, што се може закључити и по све већем броју обућара у градовима.

На селу су се ципеле спорадично носиле од краја XIX века, и то уз свечану ношњу, потискујући свечане папуче, зепа и чизме. Израђиване су по поруџбини, или су пак куповане на вашарима. Ципелари су удовољавали укусу муштерија, али су пратили и европску моду. Стога су облици, кројеви и техника израде били врло слични онима који су карактерисали ту врсту обуће у Европи тог или нешто ранијег периода.

Прве ципеле које су ношене на селу биле су тзв. штивлетне (нем. Stiefel, Stiefeletten – чизмице, дубоке ципеле). То су дубоке или полудубоке ципеле које су се везивале пертлама или су имале гумене уметке при врху да би се лакше обувале (тзв. ципеле „на цуг”). Израђиване су од коже или од плиша.

У збирци се налази неколико пари женских ципела какве су ношене у Војводини у другој половини XIX и почетком XX века. Оне су најчешће израђиване од коже, али им је горњи део могао бити и од сомота, плиша, сукна, „бронера” (црне, глатке тканине). Ђон је био од коже, причвршћен дрвеним ексерчићима. Потпетица се састојала од слаганих слојева коже – ђона; била је равна, са благим сужењем према доле или извијена (полусрцолика у профилу). Код старијих примерака су и лева и десна ципела биле исте тј. ђон је био симетричан. Имале су нашивена кожна појачања са стране (колове) и на врху (капну). Женске ципеле су углавном биле украшене везом у разним бојама по црном плишу и нашивеним гајтанима и разнобојним машиницама (то су тзв. „бронелке”).

Слика 3. *Младенци*. Бачки Петровац, Бачка, 1908.

Пример прилагођавања израде ципела укусу који је владао у окружењу представља пар женских дубоких ципела које се закопчавају са стране, низом од девет дугмета. Ципеле овог типа биле су веома распрострањене у Европи од 80-их година XIX века до 20-их година XX века. Поменуте ципеле (инв. бр. Е 6163) израдио је обућар Јон Ончу из Уздина, који је био познат по њиховој изради. За разлику од сличних ципела које су ношене у граду, ове ципеле имају више украса — шивених апликација у боји, шавова и украсних изреза.

Женске ципеле са рисним каишем („на шпанглу“), ношене у Европи 20-их година XX века, биле су популарне и у Војводини. Оне су израђиване од црне коже или плиша, имале су ниску потпетицу и заобљен врх. Углавном су биле без украса. Рисни каиш јавља се и на другим врстама ципела – са вишом потпетицом и са више украса (инв. бр. Е 3822). Ове једноставне ципеле ношене су током прве половине XX века уз ношњу различитих етничких група.

Слика 4. Свечана мађарска женска ношња. Купусина, Бачка, 1951.

Плитке ципеле су прављене у различитим облицима, а током прве половине XX века све више су ношене занатски израђене *деколиране* женске ципеле (салонке), по узору на европску моду.

Ципеле зепа биле су веома распрострањена врста обуће, нарочито на селу, до краја XX века. Њих су, такође, правили сеоски обућари, и то као мушку и женску обућу. Најдуже су се задржале као обућа старијих људи. Биле су црне боје, лице су им правили вуновлачари од сукна, а ђон су стављали обућари.

Ципеле за децу су биле једноставније израде, са мање украса. Према подацима из литературе, вршачке папуције су правиле меке кожане ципелице на везивање за децу, зване „ципеле на уши” (Милошев, 1957, стр. 124). Као дечија обућа, током прве и друге половине XX века биле су ношене отворене ципеле – сандале. Лице ових сандала (инв. бр. Е 4486) прављено је од коже, обично тамноцрвене боје, а спајано је са ђоном тако што је пришивано спољашњим штепом белим концем. Ова техника ушла је у обућарску производњу крајем XIX века и може да се види на неколико примерака обуће из колекције. Ципеле су могле, на основу извесних детаља у изради и украшавању, да буду носиоци етничког идентитета. Словакиње су носиле ципеле са потпетицом у коју је било уграђено „врзгало”; оно је звечало, шкрипунтало приликом ношења (Bosić, 1987, str. 122) (такве ципеле носиле су и Русинке у Бачинцима, а израђивао их је обућар у Шиду, Словак).

Слика 5. Девојка у свечаној русинској ношњи. Бачинци, Срем, 1948.

На селу су ципеле ношене искључиво као део најсвечаније ношње. Обуване су уз чарапе, често контрастних боја. Уз тамније ципеле носиле су се чарапе пастелних боја. Девојке су их добијале пред удају, а у неким крајевима су биле и део поклоне које млада добија пред свадбу. Ципеле занатске израде, рађене по мери, задржале су се и после појаве фабричких ципела.

ЛИТЕРАТУРА

1. Bosić, M. (1987). *Narodna nošnja Slovaka u Vojvodini*. Novi Sad: Vojvodanski muzej.
2. Босић, М. (1989–90). Женидбени обичаји код Срба у Срему. *Раг војвођанских музеја*, бр. 32, 253–288.
3. Босић, М. (1992а). Женидбени обичаји Срба у Бачкој. *Раг војвођанских музеја*, бр. 34, 137–158.
4. Bosić, M. (1992б). *Ženidbeni običaji Šokaca Hrvata u Bačkoj*. Novi Sad: Vojvodanski muzej.
5. Гавриловић, С. (1996). *Грађа о балканским шртовцима у Ујарској XVIII века. Царинарнице, Књ. 2*, Београд: Српска академија наука и уметности.
6. Кулишић, Ш., Петровић, П. Ж., Пантелић, Н. (1970). Гост. У: *Српски митолошки речник*, Београд: Нолит.
7. Кулишић, Ш., Петровић, П. Ж., Пантелић, Н. (1970). Везивање магично. У: *Српски митолошки речник*. Београд: Нолит.
8. Јованчић, Р. (1953). Српска народна ношња у јужном Срему. У: *Српске народне ношње у Војводини (19–32)*, Нови Сад: Матица српска.
9. Mileusić, Z. (2006). О tragovima. У: *Koje dobre šuze! Šetnja kroz povijest obuće (9–18)*. Zagreb: Etnografski muzej.
10. Милошев, М. (1957). Вршачке папуције. *Раг војвођанских музеја*, бр. 6, 121–137.
11. Поповић, Б. (2007). Одевање и мода у Србији у првој половини 20. века. У: Ристовић, М. (прир.), *Приватни животи код Срба у двадесетом веку (318–341)*. Београд: Клио.
12. Steele, V. (ed.) (2005). *Encyclopedia of Clothing and Fashion*. Detroit, Michigan: Charles Scribner's Sons.
13. Stojković, M. (1936). Обућа. *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, knjiga XXX, svezak 2, 17–26.

Tatjana Bugarski
Museum of Vojvodina
Novi Sad

I WEAR IT, IT WEARS ME

Footwear from the Ethnological Collection of the Museum of Vojvodina

Summary: The footwear that we “wear, and which wears us” has always been an integral part of the costume; its basic role is to protect the foot. The types of footwear and its shape, the material from which it used to be made of, as well as the way of wearing it are closely related to the characteristics of the natural environment - the characteristics of the terrain and climatic conditions, as well as the way of life and people’s earnings. Sporadic material traces of the past in our area indirectly indicate the existence of different types of footwear and ways of putting it on since prehistoric times. Observing their historical development, making and use, we also discover the communicative role of footwear in culture. Descriptions of footwear and the way of putting it on in Vojvodina can be found in the descriptions of costumes from the XVIIIth century, while art sources from the XIXth and XXth centuries testify to the types of footwear and their appearance. In the past, people often used to walk barefoot or wore simple footwear made of available and cheap materials: untanned leather, wool and wood. Such footwear was traditionally home made for the needs of the family members.

The political, economic and social changes that took place during the XVIIIth and XIXth centuries left a big mark on the material culture. With the development of crafts and trade, for the inhabitants of the city, and then for the people in the countryside, artisanal goods became more and more available. This influenced faster changes in folk costumes, and thus in the footwear. Craft-produced footwear, bought for money, became a symbol of the economic power and prestige and was worn on special occasions, as ceremonial footwear. Thanks to trade and the development of crafts, cultural influences came from different directions. Until the middle of the XVIIIth century, the most significant were the Turkish influences, which survived thanks to the developed trade even during the Habsburg monarchy. They have been preserved not only in the names and types of footwear but also within certain footwear making crafts. On the other hand, Central European influences came to this area - primarily German influences, also through trade and footwear making. These influences did not appear in the villages of Vojvodina to a significant extent until the end of the XIXth century, but then they suddenly prevailed, becoming dominant, especially in the ceremonial costume. The collection of footwear in the ethnological collection of folk costumes of the Museum of Vojvodina shows the basic traditional types of footwear that were primarily worn in the rural area. The exhibits date mainly from the end of the XIXth and the XXth century. The largest part of the collection is represented by various home-made products and local craft workshops. Among them are examples of archaic forms, which belong to the wider European and Asian cultural heritage, but also those that indicate that influences constantly came from the East and the West and were reflected in the acceptance of new types of footwear and ways of making and decorating them.

ДОДАТАК 1 Обућа из Етнолошке збирке Музеја Војводине

Ципеле, женске, Румуни, Бегејци, 1953.
Инв. бр. Е 6297.

Опанци, мушки, Стапар, Срби, 1949.
Инв. бр. Е 552.

Папуче, женске, Зрењанин, Срби, 1948.
Инв. бр. Е 301.

Опанци (хајдучки), мушки, Зрењанин, Срби, 1983.
Инв. бр. Е 1265.

Ципеле, женске, Бачки Брег, Шокци,
око 1893.
Инв. бр. Е 1803.

Ципеле, женске, Уздин, Румуни, 1935.
Инв. бр. Е 3822.

Ципеле, женске, Селенча, Словаци, око 1910.
Инв. бр. Е 4106.

Сандале, дечије, Пивнице, Словаци, 1940.
Инв. бр. Е 4486.

Ципеле, женске, Уздин, Румуни, 1935.
Инв. бр. Е 6163.

Ципеле, женске, Стара Пазова, Словаци, 1930.
Инв. бр. Е 6346.

Чизме (*лаковане, крјане*), мушке, Ковиљ, Срби, 1955.
Инв. бр. Е 8803.